

Revus

Journal for Constitutional Theory and Philosophy of
Law / Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava

10 | 2009

Človekovo dostojanstvo in duševno zdravje

O zborniku Človekovo dostojanstvo in bioetika

Vloga dostojanstva v bioetiki

*The Role of Dignity in Bioethics. Review of Human Dignity and Bioethics: Essays
Commissioned by the President's Council on Bioethics*

Tea Logar

Electronic version

URL: <http://journals.openedition.org/revus/1215>

DOI: 10.4000/revus.1215

ISSN: 1855-7112

Publisher

Klub Revus

Printed version

Date of publication: 1 septembre 2009

Number of pages: 61-66

ISSN: 1581-7652

Electronic reference

Tea Logar, « O zborniku Človekovo dostojanstvo in bioetika », *Revus* [Spletna izdaja], 10 | 2009, Datum spletne objave: 08 février 2012, ogled: 22 septembre 2020. URL : <http://journals.openedition.org/revus/1215> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/revus.1215>

All rights reserved

Tea Logar

O zborniku *Human Dignity and Bioethics*¹ Vloga dostojanstva v bioetiki

Pred dobrim letom dni je svet za bioetiko tedanjega predsednika ZDA izdal zbornik esejev različnih avtorjev, katerih cilj je analizirati pomen in vlogo človekovega dostojanstva v sodobnih bioetiških razpravah. Čeprav knjiga vsebuje nekaj pomembnih izvirnih prispevkov, pa je vtis zbornika kot celote precej skažen zaradi nesorazmernega poudarjanja verskih (predvsem krščanskih) razlag izvora koncepta dostojanstva ter njegove vloge pri spornih temah s področij sodobne medicine in biotehnologije.

Ključne besede: dostojanstvo, bioetika, medicina, biotehnologija, predsednikov svet za bioetiko

1 SPORNO O SPORNEM

Zbornik na temo človekovega dostojanstva in bioetike je leta 2008 izdal predsednikov svet za bioetiko, ki ga je kmalu po začetku svojega predsedovanja ZDA ustanovil George W. Bush. Svet je bil ustanovljen z namenom združiti strokovnjake (zlasti zdravnike, filozofe in pravnike), ki bi administraciji ameriškega predsednika svetovali pri etičnih dilemah v zvezi z evtanazijo, raziskavami na matičnih celicah, kloniranjem, genskimi manipulacijami, umetno oploditvijo, oskrbo bolnih in ostarelih itd. Zgodovina sveta je trajala natanko toliko časa kot Bushevo predsedovanje: junija 2009 je sedanji ameriški predsednik Barack Obama svet razpustil z utemeljitvijo, da administracija potrebuje institucijo, ki ji bo namesto s filozofskimi analizami svetovala s praktičnimi in uporabnimi predlogi v zvezi z vzpostavljanjem in vodenjem zakonodaje na relevantnih po-

¹ *Human Dignity and Bioethics: Essays Commissioned by the President's Council on Bioethics*, Washington D. C., President's Council on Bioethics, 2008.

dročjih v medicini in sorodnih znanostih – cilj, pri uresničevanju katerega se predsednikov svet ni izkazal, a si ga, resnici na ljubo, tudi nikoli ni zastavil.

Izdani zbornik, sicer zadnji iz vrste publikacij sveta za bioetiko, ne daje odgovorov na konkretna vprašanja glede pravnih direktiv in zakonske ureditve spornih praks, temveč postreže z eseji na temo pomena koncepta dostojanstva in njegove vloge v bioetiških debatah na splošno. Toda ali to pomeni, da je zbornik v praksi neuporaben in zato tudi nepotreben? Nekateri zagotovo menijo tako – sem spadajo predvsem tisti, ki zahtevajo konkretne odgovore v zvezi s problematikami na področju (predvsem ameriške, a tudi mednarodne) zakonodaje. Toda res je, da se uredniki zbornika tudi ne pretvarjajo, da takšne odgovore sploh želijo ponuditi: kot pojasnjuje Peter Augustine Lawler, eden od članov sveta, je bil ta ustanovljen z namenom osvetlitve nadvse spornih tem ter njihove filozofske analize, ne pa z željo po doseganju konkretnih rešitev. Praktični predlogi po Lawlerjevem mnenju spadajo na področja drugih organizacij, ki s svetom lahko sodelujejo v navezi.² Še en član sveta, F. Daniel Davis, že v uvodnem eseju pojasni, da je cilj sveta predvsem vzpodbujanje razumevanja bioetiških dilem v javnosti, ne pa podajanje praktičnih rešitev.

Ali je izdaja 550-stranskega zbornika na temo analize človekovega dostojanstva v bioetiki smiselna ali ne, je gotovo lahko predmet razprave. Zagotovo pa drži, da je podrobna obravnava koncepta nujno potrebna, kot je že leta 2003 opozorila ameriška bioetičarka Ruth Macklin.³ Z zahtevo po natančni analizi dostojanstva in njegove vloge v biotehnologiji se strinja tudi Francis Fukuyama: »Človeško dostojanstvo je eden tistih konceptov, s katerim radi operirajo politiki, pa tudi vsi drugi v političnem svetu, skoraj nihče pa ga ne zna opredeliti ali pojasniti.«⁴ Čeprav gre torej za nadvse uporabno retorično sredstvo, je dostojanstvo vendarle skrajno neizdelan koncept in tak se nikakor ne more in ne sme uporabiti kot temeljna podlaga za ureditev zakonodaje na področjih medicine in biotehnologije. Ob tem pa med »krivce« spada tudi sam svet za bioetiko, ki je pred izidom zbornika izdal nekatere druge publikacije, v katerih je koncept dostojanstva pogosto rabljen tako, kot da bi bil njegov pomen samoumeven, nesporen in popolnoma jasen.

Da je temeljita analiza pojma nujno potrebna tudi pri nas, med drugim dokazuje tudi nedavno objavljen članek v reviji *Mladina*, ki obravnava temo nadomestnega materinstva.⁵ Na neizoblikovan, nejasen in enostranski koncept dostojanstva se sklicujejo tako zdravniki kot teologi, ki izvajanju nadomestnega

2 Peter Augustine Lawler, *The Human Dignity Conspiracy*, *The Intercollegiate Review* (2009), 40–50.

3 Ruth Macklin, *Dignity is a useless concept*, *British Medical Journal* (2003) 327, 1419–1420.

4 Francis Fukuyama, *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution* (2002); v slov. prevodu Urške Pajer, *Konec človeštva – Posledice revolucije v biotehnologiji*, Ljubljana, Učila (Žepna knjiga), 2006, str. 197.

5 Urša Marn, *Maternica v najem*, *Mladina* (2009) 22, 44–46.

materinstva nasprotujejo med drugim tudi zato, ker naj bi kršilo dostojanstvo nadomestne matere in/ali otroka. Pri tem ne pojasnijo, zakaj je za tako spočete tega otroka bolj dostojanstveno, da se nikoli ne rodi, kot pa, da bi bil njegov nastanek plod nadomestnega materinstva.⁶ Podobno se ne vprašajo, zakaj ni nedostojanstveno nasprotovati avtonomnim odločitvam odraslih žensk, ki se samostojno odločijo za udeležbo pri takšnem pristopu k reprodukciji. Glede na to, da dandanes najpogosteje razumemo spoštovanje človekovega dostojanstva v smislu spoštovanja posameznikove avtonomije, so takšne nekritične izjave gotovo vredne podrobnejše analize.

Sicer pa že to, da se na dostojanstvo sklicujejo tako zagovorniki kot nasprotniki spornih praks (ta paradoks je najbolj očiten pri razpravah o evtanaziji),⁷ daje slutiti, da je temeljita analiza pojma nujno potrebna. Tukaj obravnavani zbornik si postavi cilj omogočiti avtorjem, da v esejih in vzajemnih komentarjih podajo argumentacije svojih pogledov na smisel in implikacije dostojanstva za bioetiko, ter tako priskrbiti možnost jasnejše (in zato bolj praktično uporabne) opredelitve spornega koncepta. A vprašanje je, ali zborniku v resnici uspe izpolniti zastavljeno nalogo.

2 RAZLIČNO O DOSTOJANSTVU

Avtorji esejev v zborniku se, kot rečeno, raje kot s praktičnimi posledicami uporabe koncepta dostojanstva v bioetiki ukvarjajo predvsem z definicijo in analizo koncepta. Zbornik je razdeljen na šest sklopov, od katerih vsak vsebuje po tri ali štiri eseje, ki jim občasno sledijo komentarji drugih avtorjev, tem pa spet odgovori na komentarje s strani avtorja izvirnega eseja. Že v uvodu Adam Schulman osvetli osnovno dilemo znotraj razprav o pomenu dostojanstva za bioetiko: je koncept dostojanstva bistvenega pomena za vprašanja evtanazije, kloniranja, umetnega oplojevanja itd. ali pa je le neuporaben in odvečen koncept, kot je trdila že Macklinova? Schulman bralca podrobno seznani tako s temeljnimi interpretacijami koncepta skozi zgodovino filozofije in teologije (ta zgodovinski pregled še bolj temeljito predstavi F. Daniel Davis v eseju, ki sledi Schulmanovemu) kot tudi z najbolj žgočimi temami, ki so neposredno povezane s problematiko dostojanstva v bioetiki. S pomenom in izvorom koncepta se konkretnije ukvarjajo še avtorji v četrtem in petem sklopu, medtem ko v

6 O absurdnosti trditve, da je v otrokovem interesu, da se raje *sploh ne rodi*, kot pa da se rodi v določenih »manj kot idealnih« okoliščinah, glej Friderik Klampfer, Reprodukтивne pravice staršev, interesi otrok in oploditev z biomedicinsko pomočjo, *Analiza* (2001) 1/2, 3–26.

7 Prim. Andraž Teršek (ur.), *Dignitas št. 10 – Tematska številka o pravnih vprašanjih začetka in konca življenja*, Ljubljana, julij 2001, v kateri so predstavljeni različni ustavnopravni argumenti o konceptih dostojanstva in avtonomije v povezavi z evtanazijo, pomočjo pri samomoru in umetno prekinitvijo nosečnosti.

preostalih sklopih razpravljajo o razmerju med dostojanstvom na eni strani ter sodobno znanostjo, medicinsko prakso, moderno kulturo in prihodnostjo človeka na drugi strani.

Kljub številnim kritikam, da zbornik daje bistveno premalo praktičnih smernic, se vsaj na prvi pogled zdi, da vendarle ustrezno izpolnjuje svoj zadani cilj: razsvetliti in razjasniti pomen in bistvo koncepta, ki naj bo osnova za presojanje o etični in zakonski sprejemljivosti določenih praks znotraj medicine in biotehnologije. Toda podrobnejši pregled daje slutiti, da je izbira predstavnikov in zagovornikov različnih teoretskih pristopov opazno neuravnotežena. Od dvajsetih esejev so jih kar polovico pripravili avtorji, ki prvenstveno zagovarjajo krščanski pristop tako k razumevanju dostojanstva kot k njegovi vlogi pri konkretnih pristopih v medicini in biotehnologiji. Leon Kass, na primer, ki je eden najvplivnejših ameriških bioetikov in nekdanji predstojnik sveta za bioetiko, je glasen nasprotnik tako rekoč vseh sodobnih medicinskih tehnologij, vključno z umetno oploditvijo in presaditvijo organov. Tako kot drugod tudi v prispevku k temu zborniku vztraja pri trditvi, da je podlaga za spoštovanje človekovega dostojanstva Sveto pismo, ki ga vseskozi citira kot kakšno temeljno znanstveno delo. David Gelernter z univerze Yale podobno zatrjuje, da je morala brez vere v boga tako rekoč nemogoča in da torej bioetiških dilem ne moremo rešiti brez temeljne opore v verskem nauku. Gilbert Meilaender, profesor krščanske etike na luteranski univerzi Valparaiso, pa Patricio Churchland, profesorico filozofije z univerze v San Diegu (University of California), celo pouči, da bi bilo zanj boljše, če bi glede na svoje nerazumevanje oziroma nespoštovanje katoliških pogledov na bioetiko raje molčala. Tudi Robert Kraynak, še en zagovornik teorije, da je človeško dostojanstvo smiselno le, če sprejememo verski nauk, z vrsto *ad hominem* napadov ni mnogo prijaznejši do filozofa in direktorja centra za kognitivne študije na univerzi Tufts, Daniela Dennetta; svoj komentar Kraynak konča z besedami, da je vsak, ki verjame v nedotakljivost človekovega dostojanstva, v bistvu predan verskemu nauku, pa naj se tega zaveda ali ne. Pri vsem tem se vsekakor porodi vprašanje, ali so takšne arogantne izjave sploh vredne objave v zborniku, ki naj bi zajemal najpomembnejše prispevke na področju, kjer se stikajo filozofija, znanost, medicina in pravo.

Vendar pa je kljub nesorazmerni prevladi versko obarvanih pogledov na pomen in vlogo dostojanstva med esei mogoče najti tudi take, ki na probleme poskušajo gledati bolj objektivno ter si prizadevajo za bioetiko, ki bo enako spoštovala ne le dostojanstvo vseh ljudi, temveč tudi različna razumevanja virov in načel dostojanstva samega. Pri tem še posebej izstopa Martha Nussbaum, katere filozofska in politična misel je tipično odprta in »multikulturna«, hkrati pa nikakor ne relativistična, saj za temelj vsega etičnega mišljenja in delovanja Nussbaumova postavlja osnovne potrebe in sposobnosti vsakega posameznika. Njeno mnenje je, da dostojanstvo vključuje predvsem spoštovanje avtonomije posameznikov in njihove pravice, da sami odločajo o svojem življenju, pri tem

pa hkrati poudarja, da imamo prav tako obvezujočo dolžnost omogočati ljudem čim širšo paleto možnosti, med katerimi lahko izbirajo pri uravnavanju svojega življenja, ter jih informirati o posledicah teh izbir. Rdeča nit, ki je razvidna iz večine besedil Nussbaumove,⁸ je torej prepričanje, da za spoštovanje človeškega dostojanstva ni dovolj, da ljudi »pustimo pri miru«, temveč je predvsem treba, da jim avtonomno odločanje omogočimo z zagotavljanjem širokega nabora možnosti zadovoljevanja osnovnih bioloških, pa tudi psiholoških in socialnih potreb. Smernice, ki naj jih ima tak pristop za etiko zdravstvenega varstva na splošno, Nussbaumova opredeli predvsem v smislu omogočanja sistemov varovanja zdravja, ki vsem ljudem zagotavlja ne le primerno zdravstveno zavarovanje in oskrbo, temveč tudi možnost zdravega načina življenja z za vse dosegljivo ponudbo zdrave prehrane in rekreacijskih središč.

Kar zadeva konkretne teme v bioetiki, je pogled Nussbaumove precej liberalen: kot pravi sama, ne razume, zakaj naj bi terapevtsko kloniranje ali raziskave na matičnih celicah ogrožali človekovo dostojanstvo, saj gre le za »skupke celic«, vrednota spoštovanja avtonomije pa jo med drugim vodi tudi k podpori evtanazije v primeru smrtnih bolezni. Nussbaumova sklene z ostro kritiko tistih pristopov k bioetiki, ki osebna verska ali moralna prepričanja vsiljujejo drugim v obliki neke splošne medicinske etike ali celo zakonodaje na teh področjih. Prav gotovo je napad na človekovo dostojanstvo, kot pravi, prav vsiljevanje lastnih prepričanj preostalim, drugače mislečim državljanom.

Posebne omembe sta vredna še prispevka Daniela Dennetta in Patricie Churchland – filozofov, ki posvečata posebno pozornost kognitivni znanosti ter znanstvenemu pristopu k razumevanju človekove zavesti in mišljenja. Čeprav se moramo po mnenju mnogih z zavračanjem dualizma oziroma obstoja nematerialne »duše« odpovedati tudi človekovemu dostojanstvu, saj to naj ne bi moglo soobstajati z naturalističnim, materialističnim razumevanjem sveta, pa Dennett in Churchlandova takšne trditve zavračata. Sodobne raziskave nevroznanosti nam namreč tako rekoč vsak dan postrežejo z globljim in podrobnejšim razumevanjem delovanja naših možganov in s tem naše zavesti; čustva in stanja zavesti, ki smo jih še nedavno pripisovali nesmrtni, nematerialni duši (po pojmovanju nekaterih nam jo je podaril bog), vedno bolj spoznavamo in razlagamo z znanstvenimi metodami. Vendar pa to pri mnogih zbuja strah, da materialistična razlaga človekove zavesti nujno pripelje do spoznanja, da ljudje nismo »nič posebnega« in da torej nismo vredni nobenega posebnega spoštovanja. Če smo res le fizične »stvari«, mar imamo sploh kak poseben razlog, da drug z drugim tudi ne bi ravnali kot zgolj s stvarmi?

Dennett trdi, da so takšni strahovi odveč: nobene potrebe ni, da bi moralo človekovo dostojanstvo temeljiti na prepričanju o nesmrtni duši, kaj šele na

8 Glej predvsem Martha Nussbaum, *Women and Human Development – The Capabilities Approach*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

kateri koli religiji. V podporo tej trditvi predstavi zelo zanimivo prispevko: trupla. Naš odnos do trupel, pravi Dennett, ima zanimivo lastnost: čeprav so celo tisti, ki verjamejo v nematerialno dušo, prepričani v njeno odsotnost pri mrtvih, pa vendarle vztrajajo pri določenem spoštljivem odnosu do trupel, in enako velja tudi za tiste, ki v dušo sploh ne verjamejo. S človeškimi trupli ravnamo spoštljivo ne glede na veroizpoved: ne odvržemo jih v smetnjak in ne pokopljemo jih brez določenih tradicionalnih in osebnih ceremonij; konkretna pravila glede odnosa do kadavrov veljajo tudi za študente medicine, ki trupla secirajo z namenom spoznavanja človeškega telesa.

Čeprav se zdi Dennettova primerjava na prvi pogled nenavadna, pa podrobnejši premislek potrdi, da je utemeljena in relevantna za pričujočo debato: za spoštovanje dostojanstva človeka je zanašanje na obstoj duše povsem nepotrebno. Še več, spoštovanje dostojanstva je popolnoma skladno s prepričanjem, da smo ljudje, čeprav smo zelo kompleksna, vendarle izključno fizikalna bitja. Človekovo dostojanstvo lahko temelji na posebnih človeških značilnostih in sposobnostih, kot so visoka raven samozavedanja, zmožnost kompleksnega čustvovanja in abstraktnega racionalnega mišljenja, pa tudi sposobnost kompleksnega psihološkega trpljenja.

Tudi esej Patricie Churchland podpira takšno razumevanje dostojanstva: to, da lahko moralo in etiko razložimo z evolucijskimi in kulturnimi procesi, ne ogroža nujno spoštovanja človekovega dostojanstva. Churchlandova po podrobnem pregledu argumentov proti biološkim izvorom morale povzame, da nova spoznanja nevroznanosti v nasprotju s tradicionalnimi prepričanji vse bolj potrjujejo uporabnost, smiselnost in razširjenost osnovnih etičnih načel v družbi. Kot taka so povsem skladna s spoštovanjem dostojanstva v medicini in biotehnologiji.

Pozornosti vreden je tudi prispevek Susan Shell, profesorice političnih znanosti na Boston Collegeu, v katerem avtorica preučuje vpliv Kantove moralne teorije na konkretna vprašanja v bioetiki. Shellova, podobno kot Dennett in Churchlandova, trdi, da je človeška racionalna narava neodvisna od obstoja nematerialne duše in da torej o človekovem dostojanstvu smiselno lahko govorimo tudi znotraj sekularnih pristopov k etiki in znanosti. Že Kant je kot osnovo za človekovo dostojanstvo postavil našo sposobnost za sprejemanje moralnih odločitev, ta sposobnost pa nam je lastna neodvisno od (ne)materialne narave naše zavesti. Avtorica opozarja tudi na Kantovo misel, po kateri lahko zakonodaja obravnava samo tiste moralne dolžnosti, ki se neposredno tičejo pravic drugih; to v praksi pomeni, da množica protizakonitih dejanj ne vključuje vseh nemoralnih dejanj (in je zato manjša od nje). Z drugimi besedami: etična presoja o nemoralnosti ali celo o nedostojanstvenosti nekega dejanja ne sme imeti za nujno posledico njegove zakonske prepovedi (na primer laž, žaljenje ali prešuštvo); vprašanja moralne sprejemljivosti moramo torej ločiti od vprašanj

o legalnosti določenih znanstvenih in medicinskih pristopov.⁹ Posameznikovo osebno prepričanje o nemoralnosti ali nedostojanstvenosti konkretnih praks, kot so evtanazija, kloniranje, umetno oplojevanje ali splav, torej ne sme vplivati na zakonodajo, če ni utemeljeno na ustrezen način.

Čeprav so predstavljeni članki vsekakor vredni branja, pa je po svoje žalostno, da mora zbornik, ki obravnava vlogo dostojanstva v bioetiki, toliko prostora in časa posvetiti argumentom v prid možnosti sekularne etike, ki bi morala biti *podlaga*, in ne *predmet* takšnih razprav. Naslovni temi zbornika se še najbolj približata sklepna esej, ki sta delo predstojnika predsednikovega sveta za bioetiko Edmunda D. Pellegrina in članice sveta Rebecce Dresser; oba se ukvarjata s praktično problematiko dostojanstva pacientov. Medtem ko Pellegrino razpravlja predvsem o subjektivnem občutku dostojanstva pri bolniku, pa Dresserjeva razmišlja o praktičnih vodilih za zdravnike, ki se ukvarjajo z zelo bolnimi pacienti. Dresserjeve tako ne zanima toliko, kdo naj bo predmet dostojanstvenega odnosa (zarodek, matične celice, odrasla oseba v komi), temveč bolj, kaj sploh vključuje dostojanstven odnos pri ljudeh, za katere se vsi strinjamo, da si ga zaslužijo: hudo bolni, a prisebni pacienti. Prispevek Dresserjeve je še zlasti zanimiv, saj piše hkrati kot profesorica medicinske etike in bolnica, obolela za rakom, njeno mnenje glede pomembnosti koncepta dostojanstva za bioetiko pa je v nasprotju z argumenti Macklinove: Dresserjeva namreč meni, da je koncept kljub svoji kompleksnosti ključnega pomena za razumevanje in ureditev odnosov v bioetiki. Čeprav je esej razmeroma kratek, nam postreže s konkretnimi odgovori ob problematiki etičnih norm, ki naj vodijo odnos med zdravnikom in pacientom. Kot že rečeno, Dresserjeva predlaga praktična načela v zvezi s tem odnosom, pri tem pa nameni posebno mesto spoštovanju in razumevanju pacientove ranljivosti, ki je pogosta posledica tako relativne izgube zasebnosti kot tudi nerazumevanja postopkov, ki jim je v zdravljenju podvržen. Eseg Dresserjeve se tako verjetno še najboljše približa pričakovanjem bralca glede namena in oblike zbornika, katerega tema je pomen dostojanstva v bioetiki – a žal je v poplavi argumentov v prid in proti »na veri temelječemu dostojanstvu« v opazni manjšini.

3 UNIVERZALNOST IN NEDOTAKLJIVOST DOSTOJANSTVA

Predstojnik sveta za bioetiko Edmund D. Pellegrino meni, da zbornik daje gradivo za »globlje razumevanje temeljev, na katerih naj gradimo odgovore na najzahtevnejša življenjska vprašanja«, hkrati pa priznava, da skrajno raznovrst-

⁹ Ta vidik je jasno in nesporno prisoten tudi v sodobni ustavnopravni doktrini o temeljnih človekovih pravicah in svoboščinah. Prim. Andrej Kristan, Lawrence v. Texas. Bis nota: Zgodovinski marš Svobode pod taktirko ameriškega vrhovnega sodišča, *Revus* (2003) 1.

ni filozofski, teološki in biološki pristopi k pomenu in smislu dostojanstva razkrivajo skoraj nepremostljiva navzkrižja. Edina točka, v kateri se strinjajo vsi avtorji, je, da je dostojanstvo lastno vsem ljudem ter da ga ne smemo onečastiti, onkraj te skupne točke pa ne moremo spregledati temeljnih nesoglasij celo v najosnovnejšem razumevanju pojma. Je dostojanstvo koncept v smislu »vse ali nič« ali pa ga lahko pridobivamo oziroma izgubljammo postopno? Je dostojanstvo lastno vsakemu človeku do iste mere ali pa je povezano z dosežki, sposobnostmi, odnosom do drugih ali katero drugo lastnostjo? Skrajno nejasnost pomena dostojanstva ponazarja tudi pogost pojav, ko isti avtor trdi, da je dostojanstvo človeku nemogoče odvzeti oziroma da dostojanstva ni mogoče izgubiti, hkrati pa opozarja, da nekatere prakse dostojanstvo načenjajo oziroma ogrožajo.

Do še večjih razhajanj prihaja pri razumevanju *izvora* dostojanstva – ga imamo zato, ker smo racionalna, avtonomna bitja, kot trdi večina? Če je tako, kaj to pomeni za majhne otroke in duševno bolne in kaj za bolnike v komi ali vegetativnem stanju? Ali pa imamo morda dostojanstvo preprosto zato, ker smo predstavniki vrste *homo sapiens* – na prvi pogled sprejemljiva trditev, ki pa jo postavlja pod vprašaj klasična pripomba Petra Singerja o *specizmu*.¹⁰ Tretja možna razlaga, namreč, da imamo dostojanstvo zato, ker nam ga je naklonil bog, kot trdijo mnogi avtorji esejev v zborniku, je seveda še posebno problematična. In če se ne moremo zediniti niti o izvoru pojma, kako naj šele najdemo skupno točko glede načina *spoštovanja* dostojanstva pri ljudeh? Ali dostojanstvo vsakega posameznika spoštujemo tako, da mu dovolimo avtonomno odločanje o poteku in načinu njegovega življenja in smrti (in mu pri uresničevanju teh odločitev pomagamo), ali pa tako, da mu ne dovolimo sodelovati (ali vsaj onemogočimo ali odklonimo pomoč) pri praksah in dejanjih, ki jih štejemo za nedostojanstvena?

Jasno je, da je pri tako globokih vprašanjih nesmiselno pričakovati rešitev, s katero se bodo vsi strinjali. Toda takšen zbornik bi moral ponuditi vsaj nekaj: ponazoritev, da odgovori, ki namesto argumentacije ponujajo le dogmatične trditve, ne smejo imeti odločilne besede pri vzpostavljanju zakonodaje v sekularnem in znanstvenem okolju. Prepričanje premnogih avtorjev, da bi nekatere prakse morali prepovedati že zato, ker se nekomu zdi »očitno«, da ogrožajo ali načenjajo človekovo dostojanstvo, lahko funkcionira le kot zasebno načelo, ki posamezniku zagotavlja spoštovanje njegove odločitve, da se prakse ne udeležuje ne kot pacient ne kot zdravnik ali znanstvenik (ugovor vesti). Če pa naj eseji pripomorejo k razumevanju koncepta, ki bo podlaga za zakonodajo, potem potrebujemo argumente, in ne le golih prepričanj, kaj šele »razodetij« ali »intuicij«. V tem pogledu pa pričujoči zbornik daje bistveno premalo.

10 Specizem je pristranski odnos v prid članov lastne biološke vrste ter odklonilen oziroma diskriminatoren odnos nasproti interesom pripadnikov drugih vrst. Izraz je leta 1975 filozof Peter Singer širši javnosti predstavil v svoji knjigi *Animal Liberation*, potem ko ga je skoval britanski psiholog Richard D. Ryder.

Predstavitev avtorice

*Tea Logar je leta 2001 na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru diplomirala iz filozofije in sociologije, leta 2009 pa je z nalogo *Exploitation in Personal Relationships: From Consenting to Caring* doktorirala iz filozofije na univerzi Georgetown v Washingtonu D. C. Ukvarja se predvsem z etiko in bioetiko. Je zunanja sodelavka UP FAMNIT in UP PINT iz Kopra.*

